

VU Research Portal

De mistige discretionaire ruimte van hondengeleiders. Over het onbekende dagelijkse werk van politiehonden en hun geleiders

Janssen, J.H.L.J.

published in

Frontlijnwerkers in de veiligheidszorg. Gevalsstudies, patronen en analyse
2013

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Janssen, J. H. L. J. (2013). De mistige discretionaire ruimte van hondengeleiders. Over het onbekende dagelijkse werk van politiehonden en hun geleiders. In H. Moors, & E. Bervoets (Eds.), *Frontlijnwerkers in de veiligheidszorg. Gevalsstudies, patronen en analyse* (pp. 243-257). Boom Lemma.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

15 De mistige discretionaire ruimte van hondengeleiders

Over het onbekende dagelijkse werk van politiehonden en hun geleiders

Janine Janssen¹

‘Tevens zag ik dat verdachte zijn rechterarm met daarin een groot stuk draadglas door de vernielde ruit van de voordeur stak en dat hij vervolgens zijn hoofd door deze opening stak. Ik zag dat hij mij, verbalisant, hierdoor kon zien staan met de aangelijnde surveillancehond. Ik hoorde hem tegen mij schreeuwen: “En jij moet ook oprotten met die kolere hond!” Ik zag dat hij zijn arm naar achteren haalde en met kracht het stuk draadglas in de richting van mijn gelaat gooide (...) Door de woorden van verdachte en het naar mij gegooide stuk glas voelde ik mij zeer bedreigd en vreesde ik voor mijn leven. Vervolgens zag ik dat de verdachte zijn hoofd weer door de vernielde ruit naar binnen haalde en dat hij met een nieuw stuk glas de collega’s weer begon te bedreigen. Aangezien deze beide collega’s geen kant meer op konden en de verdachte stekende bewegingen bleef maken en ook bleef dreigen met het glas te gooien, gaf ik de nog steeds aangelijnde surveillancehond opdracht verdachte te “stellen”. Ik zag dat de surveillancehond Rex de verdachte in zijn rechterarm beet. Ik zag dat verdachte met kracht zijn arm terug de woning introk. Hierdoor werd de surveillancehond, die 40 kilogram weegt en nog steeds de arm van verdachte vasthield, gedeeltelijk door de vernielde ruit van de voordeur de woning ingetrokken.’ (Naeyé, 2005)

1 Inleiding

In het hedendaagse Nederlandse politieke en maatschappelijke debat hebben thema’s met betrekking tot het welzijn van dieren zich een prominente plaats weten te veroveren. Voorbeelden zijn de introductie van de dierenpolitie, en het debat over het verbod op ritueel slachten. Nu impliceert veel aandacht voor dierenwelzijn in het parlement niet automatisch helderheid voor uitvoerders van beleid op dit terrein. Die les over de discrepantie tussen beleid en uitvoering heeft Lipsky ons al in 1980 geleerd met *Street-level Bureaucracy*. Een essentieel punt in zijn werk is zijn roep om aandacht voor

---

¹ Met dank aan Syb de Boer en Daan Driessen. Janine Janssen schreef deze bijdrage op persoonlijke titel.

uitvoerders aan de basis. Want beleidsmakers kunnen weliswaar prachtige plannen maken om politieke ideeën en besluiten in de praktijk uit te laten voeren, maar dergelijke instructies kunnen nooit zo concreet zijn dat zij de uitvoerder een handelingsrepertoire bieden voor elk denkbare situatie die zich in de praktijk van alledag voor kan doen. Dat betekent dat uitvoerders van dat beleid dagelijks zelf beslissingen moeten nemen over de manier waarop zij zich van hun taak kwijten. Zij beschikken met andere woorden over een discretionaire ruimte. Die vrijheid om beleid deels naar eigen inzicht uit te voeren maakt hen in feite ook tot beleidsmakers en Lipsky munt hen derhalve met de term *street-level bureaucrats*. Maar terug naar het thema dierenwelzijn. Door de brede aandacht voor de hiervoor genoemde onderwerpen als de dierenpolitie en het in de ban doen van *halal* en *koosjer* slachten, waarbij een zwaar accent ligt op slachtofferchap onder dieren, zouden we bijna vergeten dat dieren ook een actieve rol spelen in de rechtshandhaving en daarbij – zoals het fragment aan het begin van dit hoofdstuk laat zien – ook risico's op het gebied van welzijn lopen.² De bekendste voorbeelden van werknemers in de veiligheidszorg met dierlijke collega's zijn natuurlijk de ruiters en de hondengeleiders bij de politie.³ In deze bijdrage zal het accent op de canine viervoeters en hun geleiders in dienst van de politie liggen. Daarbij staat de volgende vraag centraal: wat is bekend over de manier waarop hondengeleiders als *street-level bureaucrats* invulling geven aan hun discretionaire ruimte als het gaat om het welzijn van de politiehond?

2 Politiehond is geen politiek dier

Voordat wij 'afdalende' naar de werkvloer voor een ontmoeting met de politiehond en zijn of haar geleider, staan we kort stil bij het denken en discussiëren over dierenwelzijn. De tijden waarin over dierenwelzijn nog lacherig kon worden gedaan, lijken definitief voorbij te zijn.

Dieren komen politiek echt niet alleen aan hun trekken bij de Partij voor de Dieren. Praktisch elke politieke partij – van links naar rechts – heeft in het eigen programma aandacht voor dit thema. Verder is tal van dierenbeschermingsorganisaties actief om zich voor het belang van dieren in te zetten. Een beetje politiek dier kan dus niet anders dan dit thema serieus nemen.

---

2 In 2012 sneed een verdachte van koperdiefstal nog een oor van een diensthond af. Zie: <http://zeeland.blog.nl/bizar/2012/04/10/man-snijdt-stuk-van-oor-politiehond>. Zie voor het vonnis LJN: BZ5528, Rechtbank Middelburg, 12 /7057-8 12.

3 Honden komen we natuurlijk ook tegen bij de Koninklijke Marechaussee, de Spoorwegpolitie, bij particuliere beveiligingsbedrijven en tegenwoordig ook in het gevangeniswezen. Zie voor een overzicht van andere diersoorten en hun rol in de veiligheidszorg: Janssen, 2009a.

Hoewel er tot op heden veel gesteggeld wordt over de vraag wat dat welzijn dan eigenlijk is, heeft het vorige kabinet een aantal meetpunten voor beleidsdoeleinden op het gebied van dierenwelzijn en diergezondheid vastgesteld. Door het kabinet-Rutte I zijn daar geen expliciete veranderingen in aangebracht. Inmiddels is een tweede meting verricht. In *De staat van het dier* (Leenstra et al., 2011) wordt daar een overzicht van geboden. De opstellers geven aan dat het op basis van deze tweede meting lastig is om tot stevige uitspraken te komen omtrent de ontwikkelingen van het dierenwelzijn in ons land. Daarnaast attenderen zij op nog een belangrijke beperking van dit onderzoek: op dit moment wordt op Europees niveau gewerkt aan meetprotocollen die ons meer zouden moeten leren over het daadwerkelijke dierenwelzijn en de daadwerkelijke diergezondheid. Die protocollen stellen dat er ‘aan het dier’ gemeten moet worden. Nu wordt vooral gewerkt met indicatoren die iets zeggen over *de omgeving van dieren*. Een goede leefomgeving is uiteraard belangrijk, maar geen garantie voor welzijn en gezondheid. De auteurs geven verder aan dat ze niet het hele dierenrijk bestrijken: ze richten zich op ‘gehouden’ dieren die onder directe invloed van de mens staan. In dit belangrijke rapport komt de politiehond niet voor. In een onderzoek naar opvattingen over dierenwelzijn in Nederland werd circa 1.000 respondenten de volgende vraag voorgeschied: ‘Als u denkt aan het welzijn van dieren in Nederland en aan situaties waarin het welzijn van dieren eventueel te wensen overlaat, waaraan denkt u dan?’ Bijna een derde van de respondenten noemt dan de bio-industrie, circa 20% noemt veetransporten en nog eens 20% noemt de verzorging van huisdieren en 10% brengt dierenmishandeling te berde. Proefdieren worden genoemd door 8% van de respondenten (Werkman et al., 2007). Nergens, ook niet in de categorie ‘overige’ wordt het welzijn van dieren in de rechtshandhaving genoemd. Door de Raad voor Dieraangelegenheden (RDA) is in 2010 een zienswijze gepresenteerd, waarin een agenda voor dierbeleid wordt gepresenteerd. Ook hierin vinden wij geen expliciete aandacht voor de politiehond, maar in dit stuk wordt wel aanbevolen dat de overheid antwoorden actualiseert op vragen naar de rechtvaardiging van het feit dat wij dieren houden en de rechtvaardiging van de doelstellingen waarvoor wij dieren houden.⁴ Aandacht voor welzijn van dieren actief in de rechtshandhaving zoals de politiehond, schittert vooral door grote afwezigheid.⁵ Het zou

4 De staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie heeft overigens op 9 februari 2011 in een brief aangegeven dat hij van plan is invulling te geven aan dit voorstel.

5 Toch nog een voorbeeldje uit het politiebld *Blauw* van 18 december 2010: ‘Staatssecretaris Henk Bleker (Landbouw) wil bezien of geweld tegen politiehonden en politiepaarden steviger kan worden aangepakt. Hij zei dat in reactie op vragen van PVV’er Dion Graus in het debat over de landbouwbegroting in de Tweede Kamer. Graus vindt dat moet worden aangehaakt bij de hogere straffen die minister Ivo Opstelten (Veiligheid en Justitie) wil bij geweld tegen bijvoorbeeld de brandweer- of politiemann. De PVV’er wees erop dat niet alleen de dienders in de frontlinie klappen opvangen, maar ook de dieren die ze bij zich hebben. Bleker stond hier niet afwijzend tegenover. De staatssecretaris noemde het een vorm van dierenmishandeling die hij wil aanpakken. In een land als Noorwegen zijn ze overigens al een stapje verder: daar zijn politiehonden juridisch gelijkgesteld aan hun baasje. Geweld tegen een agent, ongeacht het aantal poten op de grond, wordt op dezelfde wijze

best kunnen dat breed gedacht wordt dat het met het welzijn van deze dieren allemaal wel snor zit. Maar de vraag hoe het komt dat politiek en overheid druk doende zijn met dierenwelzijn, maar in die debatten zich nauwelijks buigen over de dieren die werkzaam zijn in de rechtshandhaving, wordt eigenlijk niet gesteld. Wat betekent dat dan voor de hondengeleider? Deze *street-level bureaucrats* moet binnen de discretionaire ruimte gestalte geven aan de uitvoering van beleid. Maar dat lijkt er niet specifiek te zijn als het gaat om het welzijn van de politiehond.

3 Paradoxen in de literatuur

Kunnen we het antwoord op de centrale vraag dan vinden in de literatuur over het werk van de politiehond en de geleider? Globaal gesproken kan die specifieke literatuur worden opgedeeld in drie categorieën (zie ook Sanders, 2006). In de eerste plaats zijn er allerlei handleidingen op de markt waarin wordt ingegaan op aspecten van training, opvoeding en verzorging van dit soort honden. In Nederland wordt sinds 1908 met politiehonden gewerkt (Janssen, 2008). Al aan het begin van de 20ste eeuw verschijnen van hondenliefhebbers handleidingen over de politiehond. Bekende ‘schrijvende dresseurs’ uit die begintijd zijn onder meer: Kessler (1909), Rothpletz (1910), Van der Mos (1910) en Hössen (1911). In het prille begin werd in de training en keuring vooral de hond beoordeeld, maar tegenwoordig wordt in dit soort handleidingen meer nadruk gelegd op de interactie en samenwerking tussen mens en dier.⁶

Een tweede categorie geschriften richt zich vooral op juridische aspecten rond de inzet van politiehonden. In dit verband is de aandacht van Naeyé in zijn boek over de geweldsbevoegdheid van de Nederlandse politie voor de surveillancehond als geweldsmiddel tussen de wapenstok en het vuurwapen representatief (2005).⁷ Ook interne protocollen en richtlijnen voor de inzet en aansturing van diensthondgeleiders passen in deze categorie. Ten derde kunnen er publicaties worden onderscheiden, waarin met trots verhaald wordt over wapenfeiten en successen die op het conto van de politiehond kunnen worden geschreven. Wie voor de komst van de Nationale Politie regelmatig een korpskrant van een willekeurig Nederlands regiokorps opensloeg kan zich ongetwijfeld snel een voorbeeld voor de geest halen: die berichtgeving omvat onder meer beschrijvingen van het aandeel van de honden bij de inzet bij bijvoorbeeld de aanhouding van vuurwapengevaarlijke verdachten tot en met een in memoriam bij het overlijden van

---

berecht.’ In 2008 stelde de Partij voor de Dieren al eens vragen over inzet van dieren door de politie. Zie: <https://www.partijvoordedieren.nl/tweedekamer/kamervragen/i/392>.

6 Zie voor uitgebreide beschrijvingen van keuringsreglementen, bijvoorbeeld de website van de Koninklijke Nederlandse Politiehond Vereniging, www.knpv.nl.

7 Zie ook www.ombudsman.nl voor de jaarlijks binnenstromende klachten van burgers na een treffen met een politiehond.

een gewaardeerde hond. In dit soort bijdragen wordt de hond als een persoonlijkheid gepresenteerd, doorgaans een betrouwbare kameraad, waar de bekende tv-hond Lassie als archetype model voor lijkt te hebben gestaan. Een heel opmerkelijk verhaal is dat van de ouders van Jeroen Dekkers, een van de slachtoffers van de beruchte ‘Haagse metselmoorden’ uit 2004. Het verhaal stond in het tijdschrift *Linda* van maart 2011. Na de gewelddadige dood van hun enige zoon wilden zij dolgraag de speurhonden zien die hun zoon had teruggevonden. Dat lukt en tijdens die ontmoeting blijkt dat een van die twee honden, Mouse, zulke ernstige rugklachten heeft, dat ze waarschijnlijk de dienst zal moeten verlaten. Er wordt naar een vertrouwd adres gezocht voor ‘een mooie oude dag’. De familie Dekkers neemt haar in huis: ‘Mouse is een levende herinnering aan onze Jeroen. Ze zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden, ook al hebben ze elkaar nooit gekend. Als ze op een dag komt te overlijden, laten wij haar cremen en zetten we de urn bij Jeroens graf. Tot die dag kus ik haar ’s avonds voor het slapen gaan gedag. Slaap lekker Mouse.’⁸

Wie al dit soort geschriften tot zich neemt, kan zich niet aan de indruk onttrekken dat de berichtgeving over het werk van de politiehond en de geleider op zijn zachtst gezegd paradoxaal is. In de handleiding over training en verzorging komen beslist welzijnsaspecten⁹ aan bod en wordt ook de sociale relatie benadrukt tussen dier en mens, maar het doel van dit soort teksten is utilistisch: ze gaan niet over het dier *an sich*, maar specifiek over de hond als ‘middel’ bij uitvoering van bepaalde aspecten van het politiewerk: speur- en/of surveillancewerk. Het ademt een aristotelische benadering uit, in die zin dat het dier er voor en ondergeschikt aan de mens is. Dat meer instrumentele karakter blijkt zeker ook uit de juridische publicaties, die met name gericht zijn op reglementering van de inzet van de hond. De hond is dan meer een ‘ding’,¹⁰ zoals een wapen. De hond is juridisch gezien sowieso een ‘ding’ en geen rechtspersoon. Dit doet denken aan Descartes, die dieren als onbezielde automaten zag. Dat geldt ook voor

8 Uit een bericht uit *de Volkskrant* van 22 februari 2012 blijkt dat Mouse inmiddels is overleden: ‘En nu, een paar weken later, herinnert in de woonkamer van Bert en Gerda [de ouders van Jeroen Dekkers] alleen een urn nog aan Mouse. Nog even en dan zal deze ook verdwenen zijn. Dan brengen Bert en Gerda Mouse naar haar laatste rustplaats: het graf van Jeroen.’

9 Nog een opmerkelijk bericht over het welzijn van politiehonden uit Duitsland: onlangs sloeg daar de *Bildzeitung* alarm, want de Duitse herder zou weldra bij de politie uitgesnuffeld zijn en het in overheidsdienst af moeten leggen tegen het Belgische herdersras Malinois. Verder onderzoek leerde dat de hond met Belgische wortels inderdaad in opkomst is. Punt is dat de Duitse herders gevoeliger zouden zijn voor allerlei heupproblemen. De Belgische soort is lichter en slanker gebouwd en zou daardoor minder last van hebben van dit soort ernstige kwalen. Nationalisten hoeven zich echter geen zorgen te maken: ‘Aber keiner ist wirklich besser als der andere’, aldus een Duitse geleider, zie verder: www.focus.de/panorama/welt/polizeihunde-hat-der-schaeferhund-bald-ausgeschnuffelt_aid_657781.html.

10 Zie in verband met ‘objectivering’ van dieren Fijnaut & Vos (1992): in een bibliografie over de politie in Nederland in de periode 1813-1988 brengen zij de teksten over honden en de bereden brigade onder in hoofdstuk 6 dat de titel ‘Uitrusting en huisvesting’ draagt. Paragraaf 6.6 draagt de naam ‘Gedierde’.

interne protocollen, waarin zeker aspecten terug te vinden zijn die te maken hebben met het welzijn van dieren, maar die toch meer het karakter van een ‘gebruiksaanwijzing’ hebben. Vooral in meer populaire teksten in dag- en weekbladen en periodieken van de politie zelf wordt dikwijls een beeld van de politiehond geschetst, waarbij niks meer te merken is van de status van ‘ding’ of ‘apparaat’: de hond wordt daarin frequent opgevoerd als een gevierde ster, een *personality*. Dit laveren tussen het objectiveren van dieren en het beschouwen van dieren als individuen met gevoel¹¹ wordt in de literatuur over mens-dierrelaties ook wel de *constant paradox* genoemd (Herzog, 1993; Arluke & Sanders, 1996; Wilkie, 2010).

Ook de manier waarop over interactie met het publiek wordt gesproken, is paradoxaal. In teksten uit de tweede categorie waarin het bijvoorbeeld gaat om richtlijnen bij het gebruik van de hond als gewelddmiddel wordt aandacht besteed aan de proportionaliteit, de frequentie en de aard van het letsel door beten van de politiehond. In de derde categorie met een doorgaans meer journalistiek karakter wordt vooral aandacht besteed aan concrete ontmoetingen en interactie tussen politiemensen met honden en burgers. Zo nu en dan verschijnt er nog wel eens wat over (vermeende) problemen wat betreft de interactie tussen allochtonen en (politie)honden. Zo kwam in 2008 de Britse politie op het idee om speurhonden met ‘schoenen’ uit te rusten voor het doorzoeken van moskeeën, zodat gelovigen niet voor het hoofd gestoten zouden worden door deze ‘onreine’ dieren. De honden kregen echter steun van een imam die aangaf dat in het islamitisch recht de hond niet als onrein geldt. Dat betreft alleen het speeksel. Als dat om veiligheidsredenen nodig is, dan zou een hond gewoon naar binnen moeten kunnen. Bovendien gaf de imam aan dat nu eenmaal bekend is dat Britten van honden houden en dat moslims zich in zouden moeten spannen om hun attitudes te veranderen (Janssen, 2008).¹² Als we dit voorbeeld buiten beschouwing laten, dan komen we al lezende niet heel veel tegen, waarin de perceptie van de burger op de hond en de geleider als *street-level bureaucrat* en visitekaartje van de organisatie centraal staan.¹³ Een overallvisie op de indruk die politiehonden op burgers zouden moeten, kunnen of daadwerkelijk maken, ontbreekt.

---

11 Bijzonder is in dit verband het volgende citaat van het Haagse gemeenteraadslid Schuckinck Kool uit 1970: ‘Misbruik maken van de vertrouwensrelatie ouder-kind is strafbaar om het kind te beschermen, maar honden in hun nog veel onzelfstandiger positie, worden zonder protesten misbruikt als politiehonden. Als demonstrant sprekend, kan ik wel zeggen dit een vuile rotstreek te vinden’ (Janssen, 2008).

12 Zie ook Ndonko (2008) over de ervaringen van een Afrikaanse man met honden in Duitsland.

13 Doorgaans wordt zijdelings bij dit thema stilgestaan, bijvoorbeeld in onderzoek naar drugsgebruik op feesten, waar onderzoekers in Australië onder meer constateerden dat feestgangers hun drugs beter verstoppert als ze vermoeden dat speurhonden ook van de partij zullen zijn en zich afvragen hoe ze de honden kunnen vermijden (Dunn & Degenhardt, 2007). Nabben (2010) verwijst naar onderzoek in Nederland waaruit naar voren komt dat bezoekers van feesten hier te lande niet erg onder de indruk zijn van de aanwezigheid van politie en honden en drugs blijven gebruiken.

4 Omissie in onderzoek

Hoewel de sociaalwetenschappelijke literatuur over mens-dierrelaties gestaag groeit,¹⁴ is het opvallend dat er weinig geschreven wordt over de werkbeleving en het welzijn van mensen én andere dieren die in de veiligheidszorg actief zijn. Cazaux, een kritische Belgische criminologe, die een belangrijk proefschrift heeft geschreven over de relaties tussen mensen en andere dieren op criminologisch vlak, stelt dat: '[i]nvestigations into the welfare of these aothas [animals other than human animals]¹⁵ and the legitimacy of putting aothas to this use are issues that remain unexplored. What happens to the "K-9's"¹⁶ when they no longer live up to the requirements of the job or when they get hurt in practice?' (2001/2002). Nu is het moeilijk om je als mens te verplaatsen in het (gevoels)leven van andere diersoorten. Maar dat niet alleen mensen, maar ook andere dieren in staat zijn om pijn of plezier te ervaren, is een feit. Dat neemt niet weg dat, zoals de opstellers van het rapport *Staat van het Dier* ook al constateerden, wetenschappers er in methodologisch opzicht nog een stevige kluif aan zullen hebben om dat op een integere manier bij andere dieren voor mensen inzichtelijk te maken (Janssen, 2009b).¹⁷

Er is wel wat literatuur over dieren en politie, waarin serieus aandacht wordt besteed aan menselijke beeldvorming rond dieren en dierenwelzijn, inclusief de mens-dierrelatie. De moeite waard zijn onder meer het etnografische werk van Sanders naar het reilen en zeilen binnen een 'K-9 unit' bij de Amerikaanse politie (2006) en het onderzoek van Arluke (2004) op het terrein van de eveneens in Amerika gesitueerde *Animal Police*. De medewerkers werken niet met dieren, maar zijn onder andere belast met het opsporen en behandelen van verwaarlozing en mishandeling van dieren. Maar in Nederland is in de sociale wetenschappen de relatie tussen mensen en dieren bij de uitvoering van het

14 Zie voor een inleiding: Serpell (1996) en Arluke & Sanders (1996).

15 Cazaux pleit voor een niet-speciesistische terminologie. Mensen hebben dikwijls de neiging zichzelf niet als dieren te zien of als een hogere diersoort. Over andere dieren wordt dan gesproken als zijnde niet-menselijke dieren. Cazaux is van mening dat met dergelijke terminologie de rest van het dierenrijk immens te kort wordt gedaan. Bovendien is dit speciesistisch en antropocentrisch, in die zin dat de mens zichzelf als vertrekpunt neemt om het grote dierenrijk te beschrijven. Zij heeft om die reden de term *animals other than human animals (aothas)* voorgesteld (2001/2002). Zie over het denken van mensen en het eigen dierlijke bestaan en de relatie tot andere dieren ook: Bos (2008).

16 Dit is een veel in de Engelstalige wereld gebruikte afkorting die wordt uitgesproken als 'canine'. Dit woord met Latijnse wortels staat voor 'hond'.

17 Het feit dat we eigenlijk heel weinig over de werkbeleving van dieren in dienst van de politie weten, heb ik getracht dit op ludieke wijze te problematiseren door in het boek van mijn hand dat ter herinnering aan het honderdjarige jubileum van het werken met honden bij de Haagse politie is verschenen, interviews met honden op te nemen. Uiteraard is vorm en inhoud van die vraaggesprekken aan mijn brein ontsproten, maar door sommige geïnterviewde honden ook te laten klagen over specifieke risico's van hun werk, wordt getracht aandacht te vragen voor dit thema. Zo zegt in een van die interviews diensthond Nicky: '[W]e kunnen ons niet aan de indruk onttrekken dat wij voor sommige burgers, maar ook voor een bepaalde groep politiemensen, niet meer dan gebruiksvoorwerpen zijn, afschrijfbaar dingen. Dat is moeilijk verteerbaar' (Janssen, 2008).

politiewerk en de interactie met burgers nog nooit systematisch onder de loep genomen. Dat betekent dat we alleen maar kunnen raden naar routines – een belangrijk thema in het werk van Lipsky – die *street-level bureaucrats* in het leven van alledag ontwikkelen om zich van aan hen opgelegde taken te kunnen kwijten. Al met al kunnen we dan ook stellen dat de discretionaire ruimte van de hondengeleider een *black box* is. Wat leert ons de praktijk?

5 Taken van de hond en discretionaire ruimte van de geleider

In Nederland kwamen voor het eerst in 1908 honden in dienst van de politie. Den Haag had de primeur. Na ruim een eeuw hebben de honden zich een stevige positie in politiekringen weten te verwerven en kwijten zij zich van tal van taken. Honderd jaar geleden werden de honden meer als ‘generalisten’ ingezet (Janssen, 2008). Rothpletz (1910), een van de belangrijke wegbereiders voor de introductie van de politiehond in Nederland, meende dat een politiehond een hond is ‘die door grondige dressuur de eigenschappen van een waak-, verdedigings- en speurhond in zich vereenigt en die zodoende in staat is, den politiebeambte aan te vullen, waar deze tekort schiet’. Daar wordt tegenwoordig anders over gedacht. Een politiehond is meer een specialist geworden. Dat geldt vooral voor de speurhonden. Een hond heeft doorgaans één specialisme: drugs, explosieven of menselijke geuren. De surveillancehond heeft daarentegen een gevarieerder takenpakket. Hij of zij kan voorwerpen opsporen, een deurwaarder vergezellen, met de mobiele eenheid naar een demonstratie gaan, van de partij zijn bij de aanhouding van gevaarlijke personen, bij afzettingen, ontruiming en huiszoekingen. En natuurlijk gaat deze hond mee op surveillance. Dan is er ook nog de AOE-hond, in de wandelgangen ook wel de AT-Hond genoemd. Deze hond assisteert de leden van de Arrestatie- en Ondersteuningseenheid (AOE). Dat is de officiële naam van het arrestatieteam (Janssen, 2008).

Hond en geleider hebben in het dagelijkse leven met een planning te maken, die hun inzet en beschikbaarheid reguleert. In een dergelijk rooster zijn ‘verplichte nummers’ opgenomen. Een verplicht nummer is bijvoorbeeld deelname aan de mobiele eenheid, het assisteren bij noodhulp of surveillance, veelal in de nachtelijke uren. Uiteraard zijn er daarnaast nog verplichte trainingen, waar hond en geleider geacht worden te verschijnen. Buiten die verplichte nummers hebben geleider en hond meer ruimte om op eigen initiatief en naar eigen inzicht politieactiviteiten te ontplooiën. Theoretisch zouden we kunnen stellen dat de discretionaire ruimte van de geleider dan groter is. Tijdens verplichte nummers is druk van externen buiten de ploeg van de hondengeleiders – bijvoorbeeld een burgemeester die eisen stelt aan de handhaving van de openbare orde tijdens een voetbalwedstrijd of een leidinggevende op de meldkamer die op een drukke avond een wachtrij van incidenten uit moet zetten naar surveillance-eenheden – immers groter, waardoor leidinggevend veel meer daadwerkelijk uit te voeren

activiteiten voorschrijven en voorwaarden stellen voor de wijze waarop dat dient te geschieden. Tot zover het takenpakket. De vraag is nu hoe de geleider bij de uitvoering van die taken zijn of haar discretionaire ruimte gebruikt ten behoeve van het welzijn van de politiehond? Dat is – zoals reeds eerder gezegd – in Nederland nog nooit onderzocht door systematische observaties, gedifferentieerd naar verschillende specialismen van de honden.

6   Gesprekken op de werkvloer: welzijn van de politiehond

Helaas kan ook ik geen empirisch materiaal uit eigen onderzoek presenteren. Sinds ik me bezig heb gehouden met het vervaardigen van een jubileumboek naar aanleiding van honderd jaar honden bij politie Haaglanden heb ik wel regelmatig informele gesprekken met hondengeleiders uit verschillende korpsen gehouden. Op basis daarvan wil ik hier een aantal persoonlijke indrukken presenteren, die te maken hebben met hiervoor door mij aangestipte thema's, zoals het welzijn van de politiehond.

In principe vallen deze dieren ook onder de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren (Gwwd). Bij politie Haaglanden was in de functiebeschrijving voor geleiders van speuren en surveillancehonden opgenomen dat de geleider verantwoordelijk is voor het welzijn en de gezondheid van de aan hem of haar toevertrouwde hond. Maar een heldere definitie of concreet uitgewerkte richtlijnen met betrekking tot het specifieke welzijn van de politiehond ben ik eigenlijk nooit tegengekomen. Pratend over welzijn komen wel frequent onderwerpen als lengte van de loopbaan en het leven na de pensionering van de hond aan bod. Over die thema's zal ik kort wat zeggen.

Uit mijn gesprekken met mensen uit de praktijk maak ik op dat verschillend gedacht wordt over de lengte van de loopbaan van een politiehond. Het gaat hier om regionale en persoonlijke verschillen van opvatting tussen geleiders. Vaak wordt gesteld dat een leeftijd van circa negen jaar een mooi moment is voor pensioen. Er is echter wel eens gediscussieerd over de vraag of honden toch niet nog een paar jaar langer door zouden kunnen werken als ze minder fysiek belastend werk zouden doen. Sommigen vinden dat onverantwoord. Een geleider heeft de meest nauwe band met de aan hem of haar toevertrouwde hond en daardoor in theorie ook meer zicht op het fysieke en mentale welbevinden van de hond. Dat betekent dat een geleider een zware stem heeft als het gaat om het bepalen of een hond nog verder kan of mag worden ingezet. De discretionaire ruimte van de geleider is niet zo groot dat hij of zij alleen recht van spreken heeft. Doorgaans wordt een beslissing genomen in overleg met een leidinggevende:

'Dat is natuurlijk ook logisch, als de dierenarts bijvoorbeeld een zieke hond behandelt, dan moet 'ie toch echt van de geleider horen, hoe de hond zich gedraagt. Is 'ie bang? Eet hij slecht? Hoe ziet de ontlasting d'r uit? Hoe loopt 'ie? Dat soort vragen kan alleen de geleider

beantwoorden. Nu is de aanschaf en opleiding van honden en het inschakelen van een dierenarts een kostbare aangelegenheid. Je kan dus niet zomaar op eigen houtje zeggen, er moet een nieuwe komen of ik wil nu dat de arts komt. Daar moet je toch echt met je chef over praten.’

Hetzelfde geldt ook voor het leven van de hond na de politieke loopbaan. Het komt vaak voor dat een geleider een hond waar hij of zij mee gewerkt heeft in het eigen gezin opneemt nadat de hond gestopt is met werken:

‘Maar daar zit natuurlijk ook een grens aan. Want als je al twee honden thuis hebt en je hebt ook nog een diensthond in actieve dienst, dan wordt een nummer vier toch wel veel. Je probeert dan wel te zorgen dat die hond alsnog op een goede plek komt, die ruimte neem je en die krijg je ook wel. Wat wel belangrijk is, is dat voormalige diensthonden niet in een crimineel milieu komen. Je moet er niet aan denken dat een oud-speurhond bij een drugs-smokkelaar terecht komt, zodat die figuur een kijkje in de keuken van het politieke speurwerk krijgt of dat een oud-surveillancehond ergens als wapen wordt gebruikt.’

Ook heb ik met een ervaren politiemans gesproken die in het verleden leiding heeft gegeven aan grootschalig optreden. Hij vertelde mij het volgende:

‘Zelf heb ik meegemaakt dat hondengeleiders of ruiters vooraf aangaven dat het in te zetten dier op dat moment fysiek of qua training niet volledig inzetbaar was. Dan keken we of er lichtere taken door het dier en de geleider vervuld konden worden. Daarnaast ken ik ook voorbeelden waarin gepraat werd over de vraag of de gewenste operationele actie in die situatie daadwerkelijk door een hond of een paard kon worden verricht. Dan gaf voor mij de kennis van de geleider de doorslag. Met welzijnsargumenten ten aanzien van de inzet van politiedieren ben ik eigenlijk nooit rechtstreeks benaderd. Mijn persoonlijke indruk is dat als het welzijn bij grootschalig optreden mogelijk is in het geding is, de geleider toch formuleert met gebruikmaking van termen als “fitheid” en “haalbaarheid”. Dat past meer bij de robuuste politiecultuur waarin een uitdrukking als “zielig voor de hond of het paard” toch snel wordt aangemerkt als “soft”.’

Maar verder heb ik helaas weinig gehoord over en dus buitengewoon beperkt zicht op de interactie tussen hond, geleider, leidinggevende en publiek bij de uitvoering van het politiewerk. Hoeveel ruimte heeft een geleider tijdens de inzet bij een demonstratie om tegen een commandant van de mobiele eenheid te kunnen zeggen dat vanuit de optiek van dierenwelzijn zijn of haar hond anders of misschien wel helemaal niet ingezet moet worden? In hoeverre zijn leidinggevers ontvankelijk voor dergelijke commentaren?

7 Gesprekken op de werkvloer: de *constant paradox*

Een tipje van de sluier kan ik wel oplichten. Zo meen ik sporen van de *constant paradox* te hebben waargenomen, die heel goed aansluiten bij de theoretische noties van Reus-Ianni (1983) over *street* en *management cops*. Volgens Reus-Ianni kennen *street cops* en *management cops* elk een eigen politiecultuur. Beide culturen kijken bijvoorbeeld anders tegen cijfers en te halen doelen aan. Bij de managers gaat het dan om makkelijk meetbare waarden en termen zoals 'productiviteit' en 'efficiency'. Op de werkvloer staat de mensen lang niet altijd voor de geest hoe het verzamelen van die getallen bijdraagt aan het leveren van deugdelijk politiewerk. Bij aandacht voor cijfers hoort ook focus op begrotingen.

Politie mensen die mij verteld hebben over de kosten die het houden van politiehonden met zich meebrengt, waren doorgaans altijd leidinggevend. Dat is ergens ook wel logisch, want deze functionarissen zijn verantwoordelijk voor een sluitende begroting en zien zich geconfronteerd met dikwijls grote bedragen voor onder meer de aanschaf van honden, voeding, materieel, medische zorg, transport, training en opleiding. De hondengeleiders die ik gesproken heb, wisten financieel eveneens van de hoed en de rand, maar zij gaven telkens aan dat het belangrijk was dat er kosten werden gemaakt, bijvoorbeeld voor specifiek vervoer en de vloer van de kennel in verband met het fysieke welbevinden van de hond, bijvoorbeeld met betrekking tot de gevoeligheid van heupgewrichten en poten. Alleen de geleiders gaven dit soort uitleg bij financiële investeringen. Maar geld *an sich* was nooit een zwaar onderwerp in onze gesprekken. Meestal ging het toch om het contact met hun hond. Ze vertelden me dan spontaan hoe lang ze al samenwerkten, wat het specialisme van het dier was (surveillance- of speurhond) en vaak kreeg ik een beschrijving van het karakter van de hond. Denk in dit verband maar aan uitspraken in de stijl van 'hij is een harde werker', 'zij is nog wat speels' of 'hij is mijn beste vriend'. Mij staat ook nog een ander voorbeeld voor ogen, waaruit duidelijk blijkt dat geleiders honden als individuele persoonlijkheden zien:

'Als je weet dat je met een aantal honden bij de mobiele eenheid wordt ingezet, dan moet je van tevoren in je planning er rekening mee houden dat je niet alleen nerveuze honden meeneemt of honden met weinig ervaring. De honden moeten elkaar aanvullen. Je moet er ook op letten dat je geen dieren meeneemt die elkaar niet moeten. Daar heb je tijdens je werk alleen maar last van.'

Het is uiteraard niet vreemd dat op de werkvloer veel belang wordt gehecht, aan een goede relatie met de hond. Zo worden hond en mens tijdens de opleiding en het examen als combinatie beoordeeld. Een diender die met een surveillancehond wordt ingezet bij een risicovolle demonstratie of een lid van een aanhoudings- en ondersteuningseenheid die een bankgebouw wordt ingestuurd om een overvaller de voet dwars te zetten, wil

van zijn canine metgezel op aan kunnen in dit soort benarde situaties. Verder speelt een rol dat veel politiehonden na werktijd ook met de geleider naar huis gaan, waar ze een eigen kennel hebben. Hond en geleider brengen dus veel uren per dag samen door, zowel op het werk als thuis. Het ligt dan voor de hand dat deze mensen meer geneigd zijn om hun persoonlijke relatie met de hond te benadrukken.

In de literatuur over mens-dierrelaties wordt gesteld dat de *constant paradox* tot uiting komt in taalgebruik.¹⁸ Aan honden zit bij wijze van spreken geen stekker of een benzinetank, maar hoe groter de afstand tot de werkvloer is door functie of hiërarchische positie, hoe meer de neiging zou bestaan om de hond toch vooral als een soort apparaat te zien. Tekenend is bijvoorbeeld een uitspraak dat een zieke hond ‘gerepareerd’ moet worden door de dierenarts in plaats van ‘behandeld’. Of een leidinggevende die zich zorgen maakt over de vraag of speurhondengeleiders wel met kleine honden of met poedels zouden willen werken, omdat dat nu eenmaal minder ‘mannelijke accessoires’ zijn. Een geleider die over de hond praat in termen als ‘mijn beste vriend’ hoort dat allemaal niet graag.

Een ander door Reus-Ianni (1983) beschreven onderscheid is dat van managers die relatief onbekend zijn met de dagelijkse praktijk op straat versus politieambtenaren op de werkvloer die zich daardoor van hen vervreemd kunnen gaan voelen. Nu hebben *management cops* in het verleden dikwijls nog wel ervaring opgedaan in de wijkzorg of in de noodhulp. Maar lang niet elke blauwe manager heeft ooit zelf gewerkt met honden. Wellicht speelt dat een rol bij het eventuele ontstaan van gevoelens van vervreemding. In het werk van geleiders is kennis van mogelijkheden en beperkingen van de inzet van de hond van essentieel belang.

‘Honden hebben gevoelige poten, de kussentjes zijn niet geschikt voor het lopen over heet asfalt of op ijzeren trappen met veel kleine gaatjes, je moet dus goed uitleggen als inzet wordt gevraagd dat dat wel erg lastig wordt.’

Nog een interessant punt in dit verband is de waarde van de politiehond op het terrein van *public relations*. Bij veel korpsen is men zich terdege bewust van de publicitaire waarde van de honden. Met enige regelmaat wordt over hen bericht in korpskranten en andere bedrijfsorganen. Ook in voorlichting en communicatie naar buiten wordt vaak een canine charmeoffensief ingezet. Demonstraties van de vaardigheden van deze dieren oogsten niet alleen veel bewonderende ‘ohs’ en ‘ahs’ van kinderen, maar ook van

---

18 Vergelijk Wilkie (2010): zij heeft beschreven hoe producenten van vlees met de *constant paradox* omgaan. Taalgebruik speelt daarbij een belangrijke rol. Als de dieren naar het slachthuis gaan, dan wordt dat niet met zoveel woorden benoemd, maar wordt er gesproken over ‘going away’ of ‘going down the road’. ‘Slaughterhouse’ wordt dan ‘meat plant’ en ‘slaughterman’ wordt ‘meat designer’.

volwassenen in het publiek. Maar volgens geleiders zijn de mogelijkheden van de hond als pr-machine beperkt.¹⁹ Zo vertelde een geleider mij ooit dat hem een discussie voor de geest stond met collega's en leidinggevendenden over mogelijkheden om surveillance-honden bijvoorbeeld tijdens een koopavond door het publiek te laten aaien, maar indien nodig ook meteen weer als een geweldsmiddel in te kunnen zetten.

'Maar dat valt aan een hond niet uit te leggen, eerst aaien, dan bijten. Dat is verwarrend voor de hond en maakt 'm totaal onzeker. De kans is groot dat hij dan gewoon achter de baas gaat zitten.'

Vanuit de optiek van *public relations* was het een leuk idee, maar volgens de hondengeleiders ging het geheel voorbij aan de psyche van de hond. Mijn gesprekspartner vond het van wezenlijk belang om in deze situatie zijn kennis over honden in stelling te brengen, bij het nemen van beleidsmatige beslissingen over het bejegenen van burgers. Daarmee werd deze *street-level bureaucrat*, om met Lipsky te spreken, ook zelf beleidsmaker. Die ruimte wilde hij overigens ook gebruiken om binnen de politie onder de aandacht te brengen dat een hond een heel andere uitstraling kan hebben dan die van wapen of knuffeldier. Zo was hij erg gecharmeerd van een Pools experiment, waarbij New Foundlanders, grote harige honden, werden ingezet om drenkelingen te redden. Er was ook getracht om reddingsoperaties door mensen in speciale duikpakken uit te laten voeren, maar wat de inzet van de hond zo bijzonder maakte, was het volgende: drenkelingen werden rustig bij de aanblik van de hond. Menselijke redders in die vreemde pakken hadden niet die kalmerende invloed.

8 *Constant paradox* en politieke hiërarchie

Tot nu toe heb ik hier mijn indrukken over de *constant paradox* gekoppeld aan verschil in hiërarchische positie tussen geleiders op de werkvloer en hun leidinggevendenden, mede geïnspireerd door het werk van Reus-Ianni (1983). Maar over de juistheid van die koppeling ben ik gaan twifelen. In de zomer van 2011 ontstond consternatie nadat het bericht de ronde deed dat met name hondengeleiders onder druk zouden zijn gezet om over te stappen naar de dierenpolitie. Aan de opbouw van dit politieonderdeel wordt toen namelijk gewerkt en in september 2011 moesten de eerste 125 dienders actief zijn. 'Die mensen hebben wel wat met dieren, maar ze zien honden dikwijls vooral als een

19 Zie bijvoorbeeld: 'Some police departments can be faulted for seeing the public relations plusses that flow from canine use not just as an advantage, but as the primary purpose for the cop's existence! This is wrong. The police dog is not meant to be a public relations tool with which to awe small children and to be prepared through an endless stream of girl and boy scout and service club meetings and used every now and then for a touch of law enforcement work. Just the opposite. A department's canine unit must be an integral part of a well thought out, carefully conceived law enforcement program.' (Chapman, 2009)

wapen of een instrument. Natuurlijk geven ze om de dieren, maar het zijn niet ineens mensen met een sterke drang om katjes uit de boom te redden', aldus Jos Hermans namens de vakbond ANPV in het *AD* van zaterdag 2 juli 2011. Van een gekwetste 'hondenman' kreeg ik een kopie van dit artikel. Hij vond het opmerkelijk en teleurstellend dat de vakbondsman een onderscheid maakte tussen werken *met* en werken *voor* dieren, doordat verondersteld wordt dat diegenen die met honden werken deze dieren vooral als instrumenten zien en dat daarentegen van een diender bij de dierenpolitie wordt verwacht dat deze niet die instrumentele blik heeft en vooral passie voor dieren toont. Aan de ene kant past de reactie van de boze geleider goed in hetgeen ik hiervoor beschreven heb: iemand die hoger in de politieke hiërarchie staat, begrijpt niet goed wat allemaal op de werkvloer bij het werk van de hondengeleider komt kijken. Aan de andere kant is het frappant dat deze vakbondsman in dat korte stukje een vooral instrumentele relatie tussen hond en geleider beschrijft. Dat zou betekenen dat de *constant paradox* niet direct aan hiërarchische positie binnen de politie te koppelen is. Want als de vakbondsman gelijk heeft, dan zou een instrumentele blik op dieren ook op de werkvloer bij de hondengeleiders voorkomen. Of zou het wellicht zo kunnen zijn dat de vakbondsman die de werkvloer vertegenwoordigt, zelf in zijn denken is opgeschoven in de richting van het management?

Ik durf het antwoord op die vraag niet te geven, maar dat neemt niet weg dat hier inderdaad enige nuances op hun plaats zijn. In de eerste plaats moeten we ons afvragen met wat voor motivatie politiemensen besluiten om met honden te gaan werken. Als ik zo terugdenk aan de verschillende gesprekken die ik met geleiders heb gevoerd, dan had ik bij sommigen het gevoel dat ze in hun loopbaan bij de politie niets mooier vonden dan het werken met honden. Dat werk had echt hun hart. Ze zouden liever niet over worden geplaatst om aan een andere taak binnen de politie invulling te geven. Er waren er echter ook die het werken met dieren meer als een tussenstop zagen in een brede ontwikkeling van hun politieke carrière. Deze mensen hadden een andere blik op dieren. Door Christensen en Crank (2001) is al eens aandacht besteed aan het al dan niet hebben van een rurale achtergrond van dienders. Vanuit mijn beperkte waarneming zou het mij niets verbazen dat ook een dergelijke achtergrond los van rang of positie binnen de politie een factor is die van invloed is op de manier waarop de functie van geleider en de relatie met de politiehond wordt beleefd en gewaardeerd. In de tweede plaats moeten we ons afvragen hoe bij een toenemende werkervaring met honden en tijdens de verdere ontwikkeling van een loopbaan van een geleider zich eventueel veranderingen in opvattingen over de rol en positie van de hond kunnen voordoen. Want waar staat dat die ideeën over de hond in steen gehouwen zijn? Kan een *hardliner* tijdens het werk niet ook oog ontwikkelen voor de sociale relatie met de hond? Kan een hondenliefhebber pur sang op een bepaald moment niet open staan voor een meer zakelijke benadering?

9 Onderzoekslijnen voor de (nabije) toekomst

Op basis van hier door mij geparafraseerde losse opmerkingen bij de koffieautomaat en in de wandelgangen kunnen natuurlijk geen harde uitspraken worden gedaan over het beeld dat bestaat van de politiehond bij politiemensen in verschillende rangen en functies, en bij het publiek. Ook wil ik niet al te stellig zijn over de mate van consensus en verschillen in opvattingen over het uit te voeren werk en de rol van de hond daarbij. Wat ik wel durf te stellen is dat hondengeleiders graag willen vertellen over hun werkzaamheden en het contact met de hond en het publiek.

Naar aanleiding van het hiervoor gevoerde betoog en geïnspireerd door het enthousiasme waarmee veel hondengeleiders over hun werk praten, zie ik een viertal belangrijke onderzoekslijnen voor me: in de eerste plaats dient ‘aan’ honden in dienst van de politie onderzocht te worden hoe het met hun welzijn is gesteld en waarbij rekening wordt gehouden met de verschillende soorten werkzaamheden van deze dieren. Dergelijk onderzoek geeft belangrijke input aan het debat over het welzijn van dieren. In de tweede plaats zal niet alleen bij beleidsmakers, maar ook bij leidinggevendenden bij de politie en uitvoerenden zoals de hondengeleiders en het publiek, geanalyseerd moeten worden welke (impliciete) aannamen en beelden bij hen leven ten aanzien van mensdiervoorhoudingen in het algemeen en met betrekking tot het werken *met* en *voor* dieren in het bijzonder. Wordt bijvoorbeeld verondersteld dat mensen en andere dieren gelijk zijn of worden dieren vooral beschouwd als middelen in dienst van de mens? In de derde plaats kan dan gekeken worden naar de ontwikkeling van een stelsel van normen, *checks and balances*, op basis waarvan het welzijn van dieren in dienst van de politie op transparante wijze bewaakt kan worden. In de vierde plaats is het van eminent belang om in Nederland ook op basis van observatiestudies te gaan kijken hoe de interactie tussen hond, geleider, leidinggevende en burger daadwerkelijk verloopt. Dan krijgen we ook zicht op de manier waarop hondengeleiders op het terrein van welzijn hun tot op heden toch enigszins mistige discretionaire ruimte gebruiken. Ik kan me niet voorstellen dat dat geen hond interesseert.